

Nikolai Roots – 120

Nikolai Roots on Eesti taimekasvatuse teaduslikule uurimisele alusepanijaid. Tema viljakas uurimistöö ja saadud tulemuste publitseerimine, pedagoogiline töö ning osavõtt põllumajanduslike organisatsioonide tööst ja nende juhtimisest oli hindamatuks panuseks Eesti põllumajanduse arendamisse. Prof N. Rootsi töötulemused on olnud eeskujuks juba mitmele taimekasvatajale põlvkonnale ning on jätkuvalt hinnatavad ja edasiarendatavad.

Nikolai Roots (ristitud Friedrich) sündis Tartus 16.04.1888. a. Kasvas Kärkna vallas esivanematele kuulunud talus. Kooliteed alustas Tartu linna algkoolis (1897–1899), Aleksandri gümnaasiumis (1899–1907). Aastal 1907 astus Tartu ülikooli füüsika-matemaatika-teaduskonna agronoomia osakonda. Veel üliõpilasena valiti ta Maarjamõisa katsepõldude ja -aedade juhatajaks. Maarjamõisas läbiviidud kaera sordivõrdluskatsete andmete baasil koostatud töö alusel tunnustati ta ülikooli lõpetanuks põllumajanduskandidaadi kraadiga detsembris 1914. a. Aprillis 1915 valiti ta agronoomia osakonna ökonoomika kabineti vanemassistentiks, jättes alles ka tema endised ülesanded Maarjamõisas. Nähtavasti riikliku poliitika taustal ning endise õppejõu ja tollase vanema kolleegi S. K. Boguševski soovitusel astus Friedrich Roots (1915. a) vene õigeusku. Hilisemas elus jäi käibele Nikolai ja ainult teatud dokumentides kasutati nime Friedrich Nikolai Roots. Aastail 1918–1920 oli ta ümberasujana Voronežis, töötades Voroneži ülikooli agronoomilise kabineti vanemassistentina ja Voroneži kubermangu töösakonna põllu-aiatöö instruktorina. Tulnud tagasi kodumaale (1920. a), asus ta Vahi Põllu- ja Aiatoökooli õpetajaks. Oma pedagoogilist tööd on ta alustanud siiski juba üliõpilasena (1910–1912), õpetades keemiat H. Laasi põllutöökursustel. Pärast prof K. Teräsvuori lühiajalist töötamist Tartu Ülikoolis (1920–1922) ja tagasipöördumist Soome jäi vakantseks põllumajandusteaduskonna taimekasvatuse õppetooli juhataja koht. N. Roots, kui oli kinnitatud pärast valimisi taimekasvatuse õppetooli dotsendi kohusetäitjaks, pidas oma esiloengu "Taimekasvatuse tähtsus ja arenemise sihtjooned Eestis" 1.03.1923. a. Lisaks taimekasvatuse õppetooli ja taimebioloogia katsejaama juhtimisele kinnitati ta ülikooli nõukogu otsusega ka TÜ fütopatoloogia katsejaama ajutiseks juhatajaks. Töötanud 2 aastat dotsendi kt-na, valiti ta taimekasvatuse õppetooli dotsendiks. Erakorraliseks professoriks kinnitati 1.08.1927. a. Pärast doktoriväitekirja "Untersuchungen über die Beziehungen einiger Wachstumsbedingungen zu den Gewichtsmengen der Wurzelrückstände und Schwankungen derselben oberer Bodenschicht bei den wichtigsten landwirtschaftlichen Kulturpflanzen in Estland" kaitsmist (10.12.1927. a) ja vastavat valimist kinnitati ta haridusministri poolt taimekasvatuse korraliseks professoriks (11.02.1929. a). Tema doktoritööga saab tutvuda TÜ raamatukogus. Dekaaniks kinnitati prof Roots 01.01.1940. a ja ta jäi ka viimaseks TÜ põllumajandusteaduskonna dekaaniks.

Prof N. Roots suurt eruditsiooni ja laia profiili iseloomustab tema tegevus TÜ-s kaitsstavate doktoritöö-

de oponendina, olles alul ise veel kandidaat, dotsent. Nii oli ta oponendiks J. Mägi, P. Köppi, L. Rinne ja hiljem juba professorina veel E. Jaska ja A. Siimoni doktoritöödele.

Prof N. Rootsi ühiskondlik tegevus kasvas välja tema ametialasest tegevusest ja oli alati sellega seotud. Tema nime ei leia me Riigikogu, Isamaaliidu ega Kaitseliidu liikmete hulgast, vaid ikka seltsidest, kus tegevusväljas oli põllumajandus, enamasti taimekasvatuse tema erinevates suundades ja ülesannetes. Tema ühiskondlike ülesannete üksnes loetelu nõuaks käesolevas enam kui üheveerulist mahtu.

Põhiline osa prof N. Roots taimekasvatustlikust uurimistööst on läbi viidud TÜ taimekasvatuse (taimebioloogia) katsejaamas Raadil ja taimekasvatuse instituudis (kabinetis). Prof N. Roots on avaldanud katseandmete baasil kõige rohkem trükiseid kõrreliste teraviljade kohta, neist omakorda on suure osakaaluga talirukis. Laiaulatuslik kultuurtaimede juurte massi ja selle dünaamika uurimine, mis vormistati doktoridissertatsiooniks, oli ajendatud meie põllumuldade madalast huumusesisaldusest ja vajadusest selle suurendamiseks. Mullaviljakuse tõstmise võimaluste uurimine viis teda katseteni liblikõieliste kultuuridega, ja seda ka paralleelkatseteni Reola ja Vapramäe liivmuldadel. Suurt tähelepanu on pälvinud kesakatsed ja külviaja katsed. Ulatuslikku tööd tehti umbrohutõrje valdkonnas. Üheks tagajärgedelt olulisemaks prof N. Roots uurimissuunaks oli katsetamine tollal meie jaoks veel uute sööda- ja haljastamiseks kasvatatavate kultuuridega (lutsernid, valge mesikas, mais, päevalill, sojauba, lupiinid, maa-pirn, söödakapsas, suhkrupeet jt). Kaheksateist viimast tööaastat pidi N. Roots läbima emigratsioonis, tegeldes nii Saksamaal (Weihenstephan) kui Rootsis (Alnarp) aiandusalase uurimistööga. Uurimissuundade muutumine ja nähtavasti ka juba küllalt kõrge vanus ei lubanud välismaal saavutada selliseid tulemusi, kui need olid varem Raadil.

Koostatud prof N. Roots tööde bibliograafia (Annuk, 1998) ei pretendeeri täiuslikkusele, sest välja selgitamata on põhimõtteliselt tema kaastöö kogumaht ajalehtedele, näidatud pole lühiajakalisi "Eesti entsüklopeediale", "Väikesele entsüklopeediale", "Põllumajanduslikule entsüklopeediale". Kõige sagedasemaks avaldamiskohaks oli ajakiri Agronoomia. Oma viiekümneks sünnipäevaks oli prof N. Roots avaldanud siin 50 artiklit, mille kogumaht moodustas nimetatud ajaks sellest ajakirjast rohkem kui ühe aastakäigu.

Kodumaalt lahkus prof N. Roots perekonnaga 1944. a varasügisel Saksamaale. Kodumaal leiti prof N. Roots asendajaks tema kunagine õpilane ja taimebioloogia katsejaama vanemassistent, tollane Tooma Sookultuuri- ja Maaparanduskooli õpetaja ning ühtlasi Tooma Soouurimise- ja Katseinstituudi direktor agronoomiadoktor August Miljan (1889–1973). Viimane lahkus aga omaalgatuslikult kodumaisesse "emigratsiooni" juba 1945. a kevadel, kartes, et teda võidakse arreteerida. Dr. Sc agr. A. Miljani kohale asus teine prof N. Roots õpilane, endine taimekasvatuse instituudi va-

nemassistent magister Hugo Sutter (1909–1974), kes alustas kateedri juhtimist vanemõpetajana, alates 1946. a dotsendina ja tegi seda kuni pensionile siirdumiseni 1973. aastal.

Pensionärina elas Nikolai Rootsi Lundis, kus ta elu lõpul kaotas nägemise sedavõrd, et ei saanud enam lugeda ega kirjutada. Prof N. Rootsi suri 4. detsembril 1974. a.

B.: Annuk, K. Dr. agr. professor Nikolai Rootsi. Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi toimetised 8. – Tartu, 1998. – 56 lk.

K. Annuk

Carlos Woldemar Harald v. Rathlef – 130

Balti Seemnekasvatuse Ühingu (Baltischer Samenbau-Verband) eestvõttel asutati 1908. a Tartu lähisel Nõmmiku talus Jurjevi Sordiaretusjaam. Seltsi poolt tehti tulevasele sordiaretusjaama juhatajale Carlos Woldemar Harald v. Rathlef eelnevalt ülesandeks rentida Tartu lähisel selleks sobiv talu. Et rentimine ei õnnestunud, siis ostis C. W. H. v. Rathlef 1908. a sügisel Raadi (Ratshof) mõisalt Nõmmiku talu, mille suurus oli 43,05 tiinu (47,03 ha).

Sordiaretusjaama juhataja kohale kutsutud agroom C. W. H. v. Rathlef sündis 01.03.1878. a Lahmusel mõisarentniku Custav Ludvig v. Rathlefi (1847–1928) pojana. C. W. H. v. Rathlefi vanaisa Karl (Carlos) Albert v. Rathlef (1810–1895) oli Tartu ülikooli ajaloo-professor. Tulevane sordiaretaja C. W. H. v. Rathlef õppis Tartu ülikoolis keemiat (1897–1898) ja põllumajandust (1900–1903). Aastatel 1904–1908 oli ta Balti Seemnekasvatuse Ühingu ametnikuks Tartus ja Riias, 1908–1917 Nõmmikul sordiaretaja ja 1914–1917 reservohvitserina sõjaväeteenistuses. Siirdunud Saksamaale, töötas 1919–1925 Halles kohalikus põllumajanduskojas. Halle ülikoolis sai 1926. a *dr. sc. nat.* kraadi. Aastatel 1925–1935 on kirjastustöötaja ja 1930–1935 tegeles sellega paralleelselt kartuli aretusega ning oli 1934–1944 Sangerhausenis rooside kasvanduse teaduslikuks juhendajaks. Saksamaal on ta tuntud ka rohumaa-viljelusalaste tööde (Grünland und Grünlandwertung-Berlin, 1927; Die Pflanzenarten der Kunstwiese-Berlin, 1927) autorina ja bioloogide ringkondades kui koleopterooloog. Aastatel 1942–1944 töötas C. W. H. v. Rathlef (nähtavasti sõjaväeteenistuses) põllumajanduslase eriteadlasena (Sachverständiger) Minskis ja Riias.

C. W. H. v. Rathlefi suri 15. juulil 1944. aastal Königsbergis (Adelheim, 1947; Deutschbaltisches..., 1970).

Eestikeelne ülevaade C. W. H. v. Rathlefi ja Jurjevi Sordiaretusjaama tegevusest Nõmmikul on varem toodud ajakirjas Agraarteadus. Samas on toodud viited Jurjevi Sordiaretusjaama töötulemuste siis juba varem ilmunud saksa- ja venekeelsetele trükis avaldatud ülevaadetele (Annuk, 1992). C. W. H. v. Rathlef müüs Nõmmiku talu 1918. a Eduard Kuusikule, kes 1925. a omakorda müüs selle Adda Westelile. Tollelt läks Nõmmiku talu Eesti Seemnevilja Ühisuse omandisse, kus töö jätkus Nõmmiku Seemnekasvanduse nime all 1936–1940.

Pärast seda kui Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonna katsejaamad Raadil 1944. a lahingute käigus hävisid, anti teadusliku uurimistöö baasi taastamiseks taimekasvatuse ning mullateaduse ja agrokeemia kateedrite katsete korraldamiseks 24 ha maad Nõmmikul. Siit alates, kokku kaheksateist lendu TRÜ põllumajandusteaduskonna ja hiljem EPA agronoomiateaduskonna lõpetanuid (1946–1964), on oma katse ja enamiku õppepraktikume läbi teinud Nõmmikul. Käesoleval aastal möödub ka 100 aastat Eesti esimese sordiaretusjaama sünnist Nõmmikul.

B: Adelheim, G. Baltische Totenschau 1939–1947. – Göttingen, 1947, 447 S.

Annuk, K. Nõmmikul asunud sordiaretusjaamast. Agraarteadus, nr 4, lk 263–266, 1992.

Deutschbaltisches Biographisches Lexikon 1710–1960. – Köln, Wien, 1970, 931 S.

K. Annuk

Feodor Nenjukov – 125

Feodor Nenjukov sündis 1. mail 1883. a Nižni Novgorodis jõuka kaupmehe perekonnas. Vanemate rikkus lõi eelduse selleks, et gümnaasiumis õppides tegeles ta rohkem kõige muu kui koolitööga. Tal läks siiski korda lõpetada Peterburis Gurevitši gümnaasium. Varakult tekkis F. Nenjukovil erakordne huvi botaanika vastu. Juba 1902. aastal ilmus temalt esimene teaduslik töö kodukubermangu floorast Tartu (Jurjevi) ülikooli botaanika töödes (k III, v 2, lk 83–85) (Ratt, 1935). Peatselt reisis ta lisaks Venemaale ja Siberile ka Lääne-Euroopas. Aastail 1908–1912 viibis ta Saksamaal, Šveitsis, Prantsusmaal ja Inglismaal, tutvudes sealsete

muuseumide ja ülikoolide herbaariumidega. Palju reisinud autodidaktina oli ta uurinud herbaariume Tomskist, Genfi, Pariisi ja Londonini. Nii nagu teinekord ikka, boheemlasliku eluviisi tagajärjena lõppes tal vanematelt saadud pärandus ja hobid tuli asendada tööga. Esimeseks sai talle laborandi ja umbrohtude eriteadlase töökoht Moskva Põllutööseltsi seemnekontrolljaamas alates 1. jaanuarist 1915. a. Tema järgmine ametikoht oli Vene Põllutöoministeeriumi maakorralduse ja maaviljeluse peavalitsuse rakendusbotaanika büroos. Seal määrati ta 1. septembrist 1917. a vanemlaborandiks ja heintaimede osakonna katsete juhatajaks. Siit alates olid tal ka va-

hetud sidemed Eestiga, kuna talle allusid nüüd büroo poolt heintaimedega korraldatavad katsed Sangaste mõisas (Korvas).

Tallinnas alustas tööd 20. märtsil 1920. a seemnete kontrolljaam. Põllutöoministri korraldusega määrati selle asutuse juhataja kohusetäitjaks F. Nenjukov (Ratt, 1991). Seega Feodor Nenjukovist algab Eesti seemnekontroll. Järgmise aasta 1. maist tuli kontrolljaama juhatajaks Johannes Juhans ja senine juhataja kohusetäitja jäi tööle juhataja abina, botaanika ja umbrohtude seemnete eriteadlasena. Haruldase mälu ja eruditsiooni ning teadlase intuitsiooni ja ideede rikkuse tõttu kujunes ta asendamatuks ergutajaks ja nõuandjaks noorematele kolleegidele ja sõpradele. Talle ei valmistanud raskusi välismaalt saabunud seemnepartii põhiliigile lisanduvate võõrliikide abil määrata seemnepartii päritolu. Tema professionaalsus ei lasknud riiki sisse vedada ebakvaliteetset seemnematerjali ja seega võimaldas hoida ära majanduslikku kahju ning vältida nii karantiinsete umbrohtude sissetoomist. Ta oli elavaks entsüklopeediaks taimesisüsteemataitika, floristika ja rakendusbotaanika küsimustes. Rakendusbotaanilise töö kõrval ei unustanud ta ka üldfloristikat. Tema kaasaegsete poolt oli teda peetud üheks paremaks Eesti flora tundjaks, seetõttu usaldati F. Nenjukovile Eesti taimede nimestiku (ladina, eesti, saksa ja vene keeles) koostamine. See ilmus eraldi väljaandena 1928. aastal. F. Nenjukov on rikastanud Eesti floorat terve hulga liikide esmaleidudega. Meie hieratsioloog Albert Üksipi (1934, 1975) sõnul on ta kahe uue liigi – *Odondites estonica* Nen. ja *Valeriana estonica* Nen. – avastajaks. "Eesti NSV Floora IV" (Tallinn, 1969) seda kahjuks ei aktsepteeri. F. Nenjukov oli kauaaegne LUS-i liige. F. Nenjukovi kui inimest

iseloomustati teinekord üsna vastandlikult. Tema kohta on öeldud, et heatahtliku ja sõbraliku loomu tõttu sai ta varsti heaks sõbraks seltskonnas ja heaks nõuandjaks töö. Teinekord oli ta aga terava keelega ja agressiivse iseloomuga. Viimane iseloomustus avaldub tajutavalt tema poolt koostatud ja ajakirjas Agronoomia avaldatud retsensioonides. Näiteks Agronoomias 1921, nr 2, lk 87–90 (A. Jürmann "Umbrohud ja nende hävitamine". Tartu, 1920. – 100 lk.; A. Rebane "Seemnetundmine". Tartu, 1920. – 58 lk.) ja Agronoomia 1928, nr 4, lk 170–174 (G. Vilberg "Eesti taimestik". Tartu, 1925 – 60 + 259 lk.). F. Nenjukov lävis vene keeles. Tema botaanikaalased tööd ilmusid vene, eesti ja saksa keeles. Mõne ajakirjas Agronoomia avaldatud artikli juures leidub märge "Tõlgitud saadetud käsikirjast". Tõenäoliselt tulenevad tõlkijatest ka tema nime ja perekonnanime erinevad kirja pildid (Fedor, Theodor, Feodor, Teodor ja Nenjukov, Nenjukoff). Tema nõrkuseks kujunes alkohol. Selle liigset tarvitamist pidurdas vaid tema tagasihoidlik palk, mida kunagi pärast võlgade tasumist ei jätkunud uue palgapäevani. Feodor Nenjukov suri infarkti tagajärjel 26. juulil 1934. aastal Tallinnas.

B. Ratt, A. *In memoriam*. Feodor Nenjukov. Agronoomia, nr 1, lk 34–36, 1935.

Ratt, A. Minu kaasaegsed. – Tallinn, 1991. – 141 lk (käsikiri TÜ raamatukogus).

Üksip, A. Teodor Nenjukov. *In memoriam*. Eesti Loodus, nr 4, lk 94, 1934.

Üksip, A. Mälestused. – Tallinn, 1975. – 342 lk.

K. Annuk